профілактичних заходів. Тільки в сімейного лікаря є вмотивована потреба щоденної поглибленої профілактики в процесі копіткої роботи зі своїми пацієнтами і членами їхніх сімей. Пояснюється це як тим, що сімейний лікар краще від інших вузькоспеціалізованих колег знає своїх пацієнтів і шкідливі для здоров'я обставини їхнього життя, так і тим, що фахівець безпосередньо зацікавлений у зниженні захворюваності прикріпленого населення. Сімейний лікар частіше від інших спеціалістів має використовувати раціональну тактику збереження здоров'я й рекомендувати необхідність комплексного застосування спеціалізованих технологій здорового способу життя. Інтеграція нових знань і вмінь у постійний процес надання медичної допомоги людині від народження до завершення її життєвого шляху підвищує якість сімейної медичної практики, при цьому пацієнти мають значну вигоду від системного підходу до їхнього здоров'я й ширші можливості щодо отримання своєчасної й адекватної запитам допомоги на місцевому рівні.

Отже, на сучасному етапі розвитку українського суспільства зростає значення підготовки контингенту фахівців сімейної медицини й формування відповідної професійної культури. Сімейна медицина може стати запорукою не тільки підвищення якості надання медичної допомоги населенню, а й зміцнення авторитету й соціального статусу лікаря, який прийме рішення присвятити свою професійну діяльність саме цьому завданню зміцнення й охорони здоров'я українського суспільства [9;10]. Професійна підготовка такого лікаря має бути побудованою на засадах особистісно-соціального, культурологічного, компетентнісного, консалтингового, діяльнісного, системного підходів з урахуванням вимоги технологізації діяльності фахівця.

Список використаної літератури

1. Апанасенко Г. Л. Медицинская валеология: конспект лекций / Г. Л. Апанасенко, Л. А. Попова. – Ростов н/Д: Феникс. – К.: Здоровье, 2000. – 243 с.
2. Ахметов Р. Ф. Проблеми й перспективи формування майстерності фахівців фізичної культури засобами інноваційних технологій / Р. Ф. Ахметов, В. К. Шаверський // Вісник Житомирського державного університетуту ім. І. Франка. – 2007. – № 34. – С. 50–52.
3. Бібік Н. Компетентністний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Н. Бібік // Основна школа. – 2005. – № 4. – С. 34–38.
4. Білокур В. Є. Теоретико-методичне забезпечення фізичного виховання у вищих закладах освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / В. Є. Білокур. – Рівне: [б. в.], 2002. – 18 с.
5. Виноградов П. А. Основы физической культуры и здорового образа жизни : учеб. пособ. / П. А. Виноградов, А. П. Душанин, В. И. Жолдак. – М.: Сов. спорт, 1996. – 587 с.
6. Ємець А. В. Характеристика сфер здоров'я в сучасній науці / А. В. Ємець // Світова медицина: сучасні тенденції та фактори розвитку : зб. міжнар. наук.-прак. конф. – Львів, 2014. – С. 92–93.
7. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 11. – С. 14–20.
8. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 1999. – 331 с.
9. Орда О. М. Стан та перспективи впровадження сімейної медицини в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Орда. – Режим доступу: // http://www.moz.gov.ua/ua/portal/simed_2004.html
10. Пєхота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології: навч.-метод. посіб. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
11. Хоменко П. В. Сучасні здоров'язберігальні технології у навчально-виховному процесі вищої школи / П. В. Хоменко, А. В. Фастівець // Перспективи суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку України: виклики XXI століття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 12 черв. 2013 р.). – Полтава, 2013. – С. 24–30.
12. Hoffman T. The meanings of competency / T. Hoffman // Journal of European Industrial Training. – 1999. – Vol. 23. № 6. – P. 274–275.

ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ МЕДИЧНОЇ БІОЛОГІЇ

Єрошенко Г.А., Клепець О.В., Рябушко О.Б., Ваценко А.В., Улановська-Циба Н.А., Передерій Н.О., Кінаш О.В., Шевченко К.В.

Полтавський державний медичний університет

Узагальнено педагогічний досвід застосування різних засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів на практичних заняттях із медичної біології, що розглядається як пряма передумова ефективності освітнього процесу.

Ключові слова: ефективність навчання, принципи, методи і прийоми навчання, практичне заняття, активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів.

The article summarizes the pedagogical experience of using various tools to enhance the learning and cognitive activities of students during the teaching of practical classes in medical biology, which is considered as a direct prerequisite for the effectiveness of the educational process.

Key words: learning efficiency, the principles, methods and techniques of teaching, practical classes, activation of students' learning and cognitive activity.

Інтеграція України до Європейської спільноти, орієнтація на загальноєвропейські освітні стандарти висувають суспільний запит на формування творчої особистості, здатної самостійно мислити, приймати відповідальні рішення, гнучко адаптуватися до змінних умов життя. Як відомо, ефективність освіти студентів тісно пов'язана з активізацією їхньої пізнавальної діяльності – стану, що характеризується прагненням до навчання, розумовим напруженням і проявом вольових зусиль у процесі опанування знань [7]. Студент не може засвоїти навчальний матері-

ал, який не відповідає потребі його вивчення й не вимагає розумового напруження та емоційних переживань [6]. Навпаки, займаючи активну позицію в навчальному процесі й усвідомлюючи свою відповідальність за здобуті компетентності, студент максимально використовує свій інтелектуальний і творчий потенціал, що сприяє високій якості виконання завдань і повноті засвоєння знань [2].

Однак ефективне оволодіння студентами професійною діяльністю в закладах вищої освіти неможливе без вивіреного педагогічного впливу викладача. Завданням останнього у зв'язку з цим є так організувати навчальний процес на заняттях, щоб досягти позитивної мотивації до вивчення свого предмета, сформувати в студентів уміння самостійно здобувати знання, удосконалювати власні розумові здібності. Для цього викладач має забезпечити такі психолого-педагогічні умови, за яких розвивалися б усі пізнавальні психічні процеси (відчуття, сприймання, уява, увага, пам'ять, мислення) і вольові якості особистості (самостійність, цілеспрямованість, ініціативність). Таким чином, активізація навчально-пізнавальної діяльності полягає в цілеспрямованій діяльності викладача з метою розробки й застосування такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчості, самостійності в одержанні знань, формуванні вмінь і навичок, використання їх на практиці.

Питання розробки й упровадження активних педагогічних технологій, спрямованих на підвищення результативності навчального процесу, особливо актуальне у сфері підготовки професійних медичних кадрів, від яких безпосередньо залежатиме здоров'я населення. Принцип активності навчання став одним із наскрізних у сучасній медичній освіті і має постійно реалізовуватися у викладанні як теоретичних, так і клінічних дисциплін.

Медична біологія як наука про особливості функціонування організму людини на різних рівнях організації життя й фундаментальна дисципліна медико-біологічного циклу спрямована на те, щоб закласти основи подальшого здобуття спеціальних медичних знань, сприяти формуванню клінічного мислення майбутнього лікаря, розвинути вміння орієнтуватися в потоці інформації, самостійно вирішувати поставлені завдання.

Методи і прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів перебувають у фокусі постійної уваги викладачів кафедри медичної біології ПДМУ на всіх ланках освітнього процесу – при проведенні лекційних і практичних занять, заходів контролю знань, наданні консультацій, організації самостійної роботи тощо, а також є предметом обговорення на методичних семінарах при обміні педагогічним досвідом. Однак при викладанні саме практичного курсу медичної біології викладачі кафедри мають змогу найбільш повно застосувати широкий арсенал методів і засобів активного навчання, оскільки такі заняття відбуваються регулярно, мають заздалегідь визначений план підготовки і у зв'язку з цим передбачають вищий ступінь задіяності студента в освітньому процесі (порівняно з лекцією). У практиці викладання елементи активних педагогічних технологій найчастіше поєднуються з загальними дидактичними принципами (доступності, системності, індивідуалізації, зв'язку з практичним досвідом) і методами (пояснювально-ілюстративним, репродуктивним, проблемного викладу, частково-пошуковим, дослідницьким), що дозволяє отримати найефективніший результат.

Підтримання пізнавальної активності студента в аудиторії досягається викладачем за рахунок майстерного «перемикання» його психічних процесів на різних етапах практичного заняття. Необхідною умовою вдалого налаштування на плідну роботу, появи мимовільного інтересу й концентрації уваги студентів є обґрунтування викладачем практичної важливості теми заняття, що досягається наведенням цікавих фактів, постановкою загальнонаукових проблем і риторичних запитань, апеляції до життєвого досвіду студентів. Подальша актуалізація матеріалу попередніх тем, а також з'ясування ключових термінів і понять поточної теми в ході фронтального опитування заохочують студента через власну відповідь долучитися до формування спільного розуміння основних положень, що започатковує ситуацію успіху, надає кожному впевненості в застосуванні знань і підвищує вмотивованість до активної роботи на занятті.

Проведення регулярного тестування (комп'ютерного або письмового) забезпечує тренування довготривалої пам'яті та швидкості розумової реакції студентів, розвиток логічного мислення, аналітичних здібностей, а також формування вольових характеристик (самостійності, відповідальності, уміння керувати часом), допомагає кількісно виміряти ефективність навчальних зусиль і виявити прогалини в підготовці, тобто слугує одночасно й засобом зовнішнього контролю, й інструментом для самоперевірки й самооцінки.

Організація лабораторно-практичної частини заняття сприяє формуванню не лише корисних професійних вмінь і навичок (виготовлення мікропрепаратів, мікроскопування, виконання навчальних рисунків тощо) шляхом збагачення сенсорного досвіду, а й міцних теоретичних знань, заснованих на глибокому осмисленні (при заповненні схем, таблиць і т.д.) істотних зв'язків між структурою біологічних об'єктів і виконуваними ними функціями, а також взаємозв'язку і взаємообумовленості окремих біологічних процесів і явищ, їхньої ролі в життєдіяльності людини. У процесі виконання завдань практикуму студенти активно закріплюють, перевіряють і підтверджують положення, повідомлені викладачем або викладені в рекомендованій літературі.

Постійний інтерес до навчання може формуватися тільки тоді, коли навчальний матеріал має посильну складність, стає доступним і зрозумілим, тому при обговоренні теоретичних питань теми під час основної частини заняття завдання викладача – сприяти уточненню й систематизації знань студентів шляхом концентрації їхньої уваги на суттєвих деталях, а також візуалізації теоретичних положень при використанні символів, формул, структурно-логічних схем. Такі методичні прийоми допомагають студентам не лише глибше розуміти і краще запам'ятовувати матеріал, а й удосконалювати техніку складання опорних конспектів, що є основою ефективної самопідготовки й подальшої самоосвіти.

Незамінним засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів стало використання в навчальному процесі різних видів унаочнення – і традиційних тематичних стендів (до розділів «Молекулярна біологія», «Медична генетика»), об'ємних муляжів (до розділу «Ембріологія»), макро- і мікропрепаратів (до розділів «Біологія клітини», «Медична паразитологія»), і сучасного мультимедійного контенту (презентації, навчальні фото- і відеоматеріали). Викладачі кафедри не тільки постійно працюють над поповненням колекцій матеріальних і електронних наочних посібників, а й залучають до цього студентів, що сприяє зміцненню їхніх знань, зростанню рівня їхньої творчості, пошукової активності, інформаційно-технічних компетентностей.

Важливою складовою освітньої діяльності на кафедрі медичної біології стала підготовка здобувачів освіти до

складання ліцензійного іспиту «Крок-1», у зв'язку з чим до кожної теми курсу укладено комплекси тестових питань, які відбивають конкретні теоретичні положення дисципліни або містять опис певної ситуації з професійної сфери майбутніх лікарів. Студентам рекомендується розв'язувати зазначені тести з метою самоперевірки засвоєних теоретичних знань, а також обговорювати їх на занятті, обґрунтовуючи обраний варіант відповіді з виділенням слова чи фрази, що слугують ключем для розуміння суті питання. Часто при обговоренні відповідей на тестові питання в групі між студентами виникають дискусії, де їхні учасники вчаться аргументовано відстоювати свою думку, що сприяє формуванню критичності й глибини мислення, підвищенню мотивації до навчання, розвитку професійних інтересів.

Близьким до попереднього типом завдань, що широко застосовуються на практичних заняттях із медичної біології, є різнопланові ситуаційні задачі, які моделюють реальні або гіпотетично можливі клінічні випадки й вимагають від студентів на основі глибокого аналізу наданих фактів знайти єдино правильне й професійно обґрунтоване рішення. Означені підходи близькі за змістом до відомих у педагогічній літературі кейс-методів і методів «мозкового штурму» [3; 5], що не лише стимулюють студентів до отримання нових знань і формування продуктивних навичок, а й розвивають систему їхніх цінностей, формують професійні позиції й життєві установки. Так, основою методу мозкового штурму є абстрагування від звичайного ходу думок, висунення якомога більшої кількості ідей щодо швидкого розв'язання проблеми. Застосування цього методу можливе на різних етапах практичного навчального заняття, для введення нових і закріплення набутих знань і вмінь, для проведення проміжного контролю якості засвоєних знань тощо.

Класичним прийомом стимулювання навчально-пізнавальної та творчо-пошукової активності студентів є постановка проблемних ситуацій, що містять суперечність між певними дидактичними вимогами й наявними засобами їх виконання. Для виходу з проблемної ситуації студентові не вистачає наявних знань і він не отримує їх у готовому вигляді, а змушений сам активно здобувати. На заняттях із медичної біології часто використовуються такі прийоми створення проблемної ситуації як пряма постановка проблеми, проблемне питання, повідомлення суперечливої інформації (парадокс) або протилежних думок із певного питання, зіставлення життєвих знань із науковими тощо [4].

Таким чином, під керівництвом викладача студент може еволюціонувати від активності відтворення (прагнення зрозуміти, запам'ятати, відтворити знання, опанувати способи дії за зразком) через активність інтерпретації (прагнення осягнути сенс досліджуваного, установити зв'язки, оволодіти способами застосування знань у змінених умовах) до творчої активності (прагнення до теоретичного осмислення знань, самостійного пошуку рішення проблеми, інтенсивний прояв пізнавальних інтересів) [1].

Узагальнення педагогічного досвіду показує, що найвищої активності студентів можна досягти тоді, коли під час занять створюються ситуації, в яких студентам стає необхідним відстоювати свою думку, брати участь у обговореннях і дискусіях, ставити запитання своїм товаришам і педагогам, рецензувати відповіді товаришів, застосовувати самоперевірку, здійснювати аналіз особистих пізнавальних і практичних дій, вирішувати пізнавальні завдання на основі комплексного підходу. Для реалізації завдання підвищення мотивації під час проведення практичних занять найкраще спрацьовують прийоми залучення студентів до самооцінки своєї діяльності й корекції, застосування різних видів унаочнення й комп'ютерних технологій, використання професійно-орієнтованих завдань, створення проблемних ситуацій, заохочення до пошуку альтернативних рішень, урахування життєвого досвіду студента й останніх досягнень науки.

Отже, на практичних заняттях із медичної біології для активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх лікарів застосовується широкий спектр психолого-педагогічних і організаційно-методичних засобів, які потребують постійного вдосконалення й ефективного відпрацювання викладачем як координатором навчального процесу.

Список використаної літератури

1. Бондарєва Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у системі ступеневої вищої освіти // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 1. – С. 83–85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_19
2. Власюк О.Я. Активізація навчально-пізнавальної діяльності – шлях до формування культури самоосвітньої діяльності студентів [Електронний ресурс] // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – Вип. № 5, грудень. – Режим доступу: http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11vlasas.pdf.
3. Данильчук Л. Використання «кейс-методу» в професійній діяльності викладача вищого навчального закладу // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 5. – С. 66–71.
4. Дубінін С.І., Клепець О.В., Пілюгін В.О., Ваценко А.В., Улановська-Циба Н.А., Передерій Н.О., Рябушко О.Б. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів на лекціях із медичної біології // Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика: Матеріали Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю (19 березня 2020 року, м. Полтава, УМСА). – С. 76–78.
5. Мергель Т.В. Застосування інтерактивного методу «мозкового штурму» у навчальному процесі // Медична освіта. – 2015. – № 4. – С. 44–47.
6. Онейко А.С. Активізація пізнавальної діяльності студентів під час вивчення англійської мови // Збірник наукових праць НПУ імені М. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 133. – С. 173–184.
7. Харламов И.Ф. Активизация учения школьников. – Минск : Народная асвета, 1970. – 158 с.